

Az öregember és a pokróc

(tanítási – nevelési [?] – dráma magyar népmese nyomán)

(A tervezésben, megvalósulásban beazonosítható típusjegyekkel rendelkező órának tartom ezt a foglalkozást is. A kérdőjeles megnevezés hosszú gondolatsort nyithatna meg, nem csupán a drámapedagógiai terminus-viták terén, de a diákokkal való együttlétünk primátusát illetően is. Oktatni vagy nevelni? Válaszra most sem mernék vállalkozni, beszélgetni erről a „hozzáértő okos nép gyülekezetében” annál inkább. De hát 2023 januárjában írom e bevezetőt, amikor az egyik Pintér minősítőrendszer koordinátáit kémleli, a másik pedig, rendezői, dramaturgiai zsenialitásának felmutatásaként, a hallgatókba égő, felemelően abszurd szónoklattal hajt fejet az egy éve demonstráló tanár- és diáktársadalom előtt ...

Azonban, végigfutva a foglalkozás pontjain, látható, hogy a több foglalkozásleírásra is jellemző, munkaformák szerinti tagolás a 4. ponttól nagybetűs érzelem megnevezésekkel kezdődik. Ez, ha nem is válaszként, de a hangsúly érzékeltetéseként felfogható.)

Csoport: Alsó tagozatosok

Körülmények:

tér: osztályterem (csoportszoba), székek nélküli üres játéktér közepén

idő: 45 – 60 perc

eszközök: 3 db pokróc, juhászbót, tarisznya, pogácsa, cukor, Örzse levele, a beépített szereplő szövege, Ghymes együttes: Csak a világ végére c. CD-je

Tanítási terület: érzelmi-erkölcsi nevelés, (*Lásd a játék során kibontakozó „ ÉRZELEM – TÉRKÉP”- et !!*) ; magyar népmesék feldolgozása a dráma eszközeivel, hagyomány-örökítés

Téma: A családban élő öregembert a házaspár egyre nehezebben viseli el. A sorsáról hozott döntésüket később megbánják, s a fennálló viszonyokat megváltoztatva ezentúl másképpen élnek tovább.

Fókusz: Minek kell történnie ahhoz, hogy elfogadóbbak legyünk?

Vagy: Hogyan válik az öregemberrel szemben elfogadóbbá egy fősvény házaspár ?

A Z Ó R A M E N E T E

1. Bemelegítés, ráhangolódás a közismert „Szigetek” – játékkal.

(Itt az egyre kisebbedő papírdarabokat egyre kisebbre összehajtott pokrócok helyettesítik. A CD-ről a Ghymes „Aluszol-e te juhász” c. népdalfeldolgozása szól. A pokrócok a történet „főszereplői” lesznek, János bácsi pedig – az öreg – híres juhász volt régebben.

Egyeztetés a játék végén, vagy közben: Ha versenyre játszanánk – nem (!) arra játszunk –, és a győztes egy zacskó cukrot kapna, de abból nem akarna adni, milyen szavakat mondhatnánk rá? Pl.: fukar, kapzsi, szűkmarkú és: fösvény. A mese eredeti szövegében ez jellemző a házaspárra.)

2. Ötletroham „ Mi mindenre jó egy háztartásban egy pokróc? „ (*Jó lenne, ha minél árnyaltabb ötletek merülnének fel, akár mozgással is megmutatva. Egyrészt a pokrócok „főszereplői” lesznek történetiünknek, másrészt soha nem lehet elég teret adni a kreativitást segítő divergens gondolkodás fejlesztésének.)*

3. Narráció A történet és a figurák „megajánlása”.

A – mellékletben található – meseszöveget szabadon kezelve, a négy szereplőről beszélünk. (*A helyszín, a történeti idő a mesei általánosíthatóság szintjén van , nincs komoly befolyása a kontextusra, a figurák a lényegesek.)* Jankó és Örzse házaspár, gazdálkodásból élnek, fösvények, sok bajuk van az öreggel. Fiuk , Jancsika hatesztendő forma. Értelmes, „iskolaérett” kisfiú, szereti a nagyapját. János bácsi itt él a fia és a menyé házában, megöregedett, naphosszat üldögél a régi juhászpokrócával leterített karosszéken, nagyapjától örökölt juhászbótja mindig ott van a keze ügyében. (*A pokróccal leterített szék, a valódi juhászbót előlegezi meg János bácsi szerepének felvételét.)*

4. HARAG. Improvizációk és értékelés ill. állókép és hangaláfestés.

Örzsének és Jankónak állandóan baja van János bácsival. Idegesek eseten-öreges megnyilvánulásaitól, dühbe gurulnak attól, hogy koszt csinál stb. Szedjük össze minél több apró mozzanatot János bácsi életéből, amellyel okot ad Jankóék haragjára. (*A házaspár reakcióival még ne foglalkozzunk!)* Aki a pokróccal leterített székre ül, vagy kezébe veszi a juhászbótot, ő János bácsi, és néma vagy szöveges rögtönzéssel építi János bácsi jelenlétének

pillanatait, bővíti a listát. (*A tanár is játszik. Mintát ad, bővíti, a mesében meglévő, és az óra végi jelenethez – lásd: 12. pont ! – szükséges hivatkozási pontokat viszi bele a játékba.)*

Mikor összegyűlt jónéhány mozzanat, egyet-egyet visszahozunk állóképbe, és megszólaltatjuk azokat a mondatokat, amelyeket e pillanatban mond(ana) Örzse vagy Jankó.

(*A csoportból bárki lehet – akár többször is – Örzse vagy Jankó „magyar hangja”*)

5. ROSSZINDULAT. Narráció + Levél a tarisznyába rejtve.

Jankó egyik nap kiment a földre, Örzse – szokása szerint – a tarisznyába pakolta a napi elemőzsiát. Ám, amikor Jankó falatozni kezdett volna, egy papírost talált a sonka és a kenyér fölé téve. Örzse levele volt az. Talán így könnyebb volt kiontania az öreg miatt érzett haragját. (*A megtalált levelet* felolvassuk a csoportnak. Kifejezése, nyelvezete, értelmezése jó alkalom a szókincs, az anyanyelvi kompetencia fejlesztésére is.)*

(** A levelet lásd a mellékletben!*)

6. Hogyan tovább? Egyéni és páros improvizációk.

Nézzük meg, mire jutott magában Jankó hazaérvén, illetve hol tartanak elszántságukban! Mire készülnek, milyen mondatok, okok, indokok járnak a fejükben. János bácsi üres (!) széke előtt próbálgatják, mit fognak mondani, tenni. (*Az egyéni vagy páros rögtönzések során minél több lehetőséget nézzünk meg. A tanár ne minősítsen! Még az immoralis ötleteket se! Tobzódjunk a házaspár szándékaiban, érzésvilágában!*)

7. GYÁVASÁG. Narráció.

(*A mese nyomán jussunk el tanári narrációval a pokrócok megvételétől a felelősség átadásán át addig a pontig, amikor a fiú az egyik (!) pokróccal a kezében – a másikat egyértelmű, jól látható mozdulattal tegye félre a narrátor – kiadja az öreg útját.*)

8. BÁNAT, SZOMORÚSÁG. Gondolatkövetés.

János bácsi – tanár a szerepben, bár ez még csak jelzése a későbbi mélyebb szerepfelvételnek – ellenkezés nélkül, de sírva, a pokróccal a vállán, juhászbottjával a kezében elindul ki a faluból. Bandukol az ismerős utcákon, s a házfalak szinte visszhangozzák a gomolygó gondolatait.

(*A gyerekek térkitöltéssel jelzik az utcát, a házakat, s felváltja mondják ki a közöttük elhaladó János bácsi gondolatait, megválaszolatlan kérdéseit, sóhajait...)*

9. Miért csak az egyik pokróc? Ötletroham.

Aki figyelte az iménti narrációt, annak bizonyára feltűnt, hogy Jancsika csak az egyik pokrócot adta oda János bácsinak. Járjuk körül ötletrohammal a lehetséges, elképzelhető indokokat! (*Itt megint felmerül az a lehetőség, hogy: 1. valaki már olvasta, ismeri a mesét, és kimondja a mesei valóságot, 2. a mese ismerete nélkül, ösztönös dramaturgiai érzékkel mondja ki ugyanazt. Szó nincs poényilkosságról! Lereagáljuk, mint az egyik lehetséges irányt, s továbbra is hisszük, hogy a zárt, ismert végű történetekkel is ugyanolyan izgalmas foglalkozni, a motivációk, szándékok, a végkifejlethez vezető akaratok vizsgálata végett.*)

10. IGAZSÁGÉRZET, EGYÜTTÉRZÉS, MEGSZÉGYENÍTÉS. Beépített szereplő.

Elképzeléseink után nézzük meg, hogyan történt valójában Jancsika számonkérése!

(*A tanár játssza Jankót, egy beépített szereplő pedig – akivel óra előtt a tanár egyeztetett, és megkérte, hogy az előző ötletrohamba ő ne szálljon be, hisz tudja a mesei megoldást – Jancsikát, a mese szövegében megtalálható dialógus* alapján.*)

(*A dialógust és egy rövid instrukciót lásd a mellékletben!*)

11. SZÉGYENÉRZET. Állókép és gesztuselemzés.

Az „... evvel a pokróccal maga is menjen el!” – végszóra Jancsika odadobja apjának a pokrócot. Játsszuk vissza ezt a jelenetet, ahányszor csak szükséges a Jankóban megszülető érzelem megértéséhez, átéléséhez! (*Bárki beállhat a tanár helyébe, s a pokróc elkapásának pillanatában egy állóképpel jelenítse meg, hogy szerinte mit érez ekkor Jankó. A szobrot járjuk körül, elemezzük! Végül szólaljon meg maga a szobrot alkotó is!*)

12. BŰNBÁNAT, MEGBOCSÁJTÁS, ELFOGADÁS, BÉKESSÉG.

Narráció és egész csoportos improvizáció.

A tanár egy darabig narrálja a mese cselekményét, majd, jelmezöltéssel, felveszi János bácsi szerepét. Miután elszégyellték magukat Örzséék, az öreg után mentek, és a kilencedik falu végén utol is érték János bácsit, hogy bocsánatot kérjenek tőle és hazavigyék. „Találkozásuk” pillanatától kezdődik az „áttűnés” a narratívából a drámai módba, János bácsi nem rest az „ördög ügyvédjeként” provokálni kissé Örzsééket. A családi házban immár újra a teljes család van. János bácsi ott ül újra a régi pokrócos karosszékében, mesél, beszélgetnek, és talán helyreáll a béke. (*A tanári szerep lényege itt az, hogy szembesítse a családot saját korábbi önmagával, hitelesítse, mélyítse, hogy az új viszony a bennük létrejött változásnak – elfogadás, türelem – köszönhető, hisz János bácsi ugyanolyan maradt, mint*

amilyen volt, a keze most is remeg, a poharat most is elejti, hangosan horkol, mindig a régi időkről mesél stb. A tanári szerepformálás itt táplálkozhat a 4. pont jeleneteiben megidézett, haragra okot adó pillanatokból !)

János bácsi örül, hogy újra itt lehet, hogy most már elfogadják. Jó emberektől kapott hamuba sült pogácsáját teszi ki a leterített pokrócra, hozzá egy régről megjegyzett rigmust mond:

„ Valamennyit ugrik éltében a szarka,
valahányat billent annak tarka farka,
valahány szarkának farka tolla tarka,
oly sokáig tartson a szerencse marka!”

Nem fösvénykedik elővenni az egyik vásáron ajándékba kapott zacskó cukorkáját sem, azt is kiteszi a pogácsa mellé.

(Több foglalkozáson is előfordult egy derűs, bájos dolog. A készülés szakaszában mindig friss pogácsát vettem az ábécében, s a cukor is valódi volt. Nem jelzés, nem preparált kellék. A pogácsaillat, a cukorpapír zörgése érzéki módon szolgálta a pillanatot. A vászonból kicsomagolt pogácsára többször csodálkoztak rá, ez valódi?! Ha a péksütemény valódiságán túl az órai élmény is hordozott valódi tapasztalást, már nem jöttünk hiába.)

13. A foglalkozás zárása. Narráció, Pillanat-megjelölés, Éneklés

A tanár kilép János bácsi szerepéből, a juhászbótot a székre teszi, és elmondja, hogy tanult ő egy szép dalt ettől a János bácsitól, szívesen elénekli, meg a pogácsa illata is már nagyon csábító, de előbb kér a játszóktól valamit. Nevezzenek meg legalább három olyan pillanatot a meséből, a végigjátszott történetből, ahol megélhető, megérezhető volt valamilyen érzelmi állapot. *(Ha szerves és a fenti közös történettel bizonyított az elképzelés, hogy e mesének jól kitapintható érzelem-térképe van, akkor biztosan el fog fogyni a pogácsa - hallani fogunk három, helyezethez köthető, érzelmi állapotot...)* A beszélgetés végén a tanár elénekli a gyerekeknek a közismert széki köszöntőt „ Sok szép hétköznapiakat ... „ – kezdetű szövegváltozattal, *(l. Tátrai – Karácsony: Jeles napok, ünnepi szokások 234. o. vagy a YouTube-on több változatban is)* és a Ghymes-zene újbóli felcsendülésére kezdetét veszi az órát lezáró „lakoma”. *(úgyis kicsöngetnek, lehet tízórazni...)*

MELLÉKLETEK: * A mese szövege * Örzse levele * Párbeszéd a beépített szereplőhöz

*** Az öregember és a pokróc (népmese)**

Egyszer volt egy fösvény fiatalember, s annak a fösvény embernek volt egy fösvény felesége, s volt nekik egy öreg-öreg apjuk. Ez az öreg apjuk olyan öreg volt, hogy úgy reszketett a keze, hogy amikor a levest ette, amíg a kanállal a tányértól a szájához vitte, mind kireszketett a kezéből, s az abroszt is mind teleöntözte. Mikor a tányérből ki akarta tölteni a kanálba a levest, a tányért is elejtette, s eltörött. Ezért úgy megharagudott a fiatalasszony az apósára, hogy

nagyon. Rábírta a férjét, hogy az öreget csapják el a háztól, eresszék világgá, hogy ne csináljon annyi szemetet náluk. A fiatalember rá kellett szánja magát, mert az asszony annyit duruzsolt, hogy végül is meghajolt az akarata előtt.

Elmentek a vásárba, és vettek két új pokrócot. Elhatározták, hogy a két pokrócot az öregnek a hátára teszik, s úgy indítják világgá. Akárhol elesteledik, az egyik pokrócot leteríti, és a másikkal takarózik, s úgy aludjon.

Mikor hazaérkeztek, hát sem a férfi, sem a fiatalasszony nem tudta rávenni magát, hogy az öreget útnak eressze. Volt nekik egy olyan hatesztendősfő fia. Azt mondja neki az apja:

- Fiam, itt van ez a két pokróc, ügyesen össze vannak fogva. Mi elmegyünk a mezőre dolgozni, s mikor te gondold, hogy már kinn vagyunk a mezőn, akkor a pokrócot tedd a nagyapádnak a hátára, s fogd meg a kezét, s vezesd ki az utcára. Mondd meg neki, hogy le is út, fel is út, menjen világgá, többet hozzánk ne jöjjön vissza.

Úgy is tett a gyerek. Mikor az apjáék elmentek hazulról, akkor gondolt egyet, és csak az egyik pokrócot vette elő. Azt rátette a nagyapjának a vállára, s kivezette az utcára, s azt mondta neki:

- Nagyapám, maga menjen akár le s akár fel, de többet ide nálunk haza ne jöjjön, mert magának itt helye nincs.

Az öreg sírt egy kicsit, s a pokróccal a hátán megindult egyfelé.

Este hazajött az ember és az asszony a mezőről, s látják, hogy a pokróc ott van, néznek szerte, az öreg meg nincs ott. Elészólítják a fiút:

- Mi van nagyapáddal?

- Hát úgy tettem, ahogy maguk mondták.

- Hogy?

- Rátettem a pokrócot a hátára, s megmutattam az utat neki, hogy menjen világul, s többet ne jöjjön haza, mert nincs reá szükségünk.

- Hát akkor ez a pokróc, ami itt van, miért nem tetted ezt is reá?

Akkor egy kicsit állott a fiú, s azt mondja:

- Tudja, miért nem tettem, édesapám? Eszembe jutott, hogy mikor maguk is úgy megöregszenek, mint ahogy ő van, s utat kell adjak maguknak, akkor én ne kelljen, hogy vegyek pokrócot, evvel a pokróccal maga is menjen el.

S akkor összenézett az ember az asszonnyal, elszégyellték magukat, és sírni kezdtek. Hamar kihozta az ember a lovat az istállóból, s ráült, s a kilencedik falu végén utolérte az öreget.

Bocsánatot kért tőle, felültette a lóra, s úgy vezette a kötőféknél fogva, amíg hazaértek. Hogy hazaértek, mindig az asztalhoz ültették, s a gyereket is úgy tanították, s úgy nevelték, hogy tisztelje az öregeket. Többet nem bánták, ha eltörött a tányér, vagy kiömlött a leves, vagy mi lesz, mi nem lesz, jó szemmel nézték az öreget. Tisztességesen éltek, s máig is élnek, ha meg nem haltak.

*** Örzse levele**

Drága Férjemuram, Jankó !

Én már nem bírom tovább elviselni ezt a tutyimutyi, teszefosza vénembert! Szemetel, szöszmötöl, állandóan az elmúlt juhászéletén járhatja az eszét, ráadásul már a téli tüzelőt sem bírja felhasogatni. Látom, hogy a te türelmedet is erősen próbálgatja! No, amire hazaérsz, találd ki, hogyan csapjuk el a háztól, milyen kifogással eresszük világgá, hogy végre nyugtunk legyen. Fel is út, le is út ! Pusztítsa más kenyerét és idegeit !

Örzse

***Párbeszéd a beépített szereplőhöz**

(A beépített szereplő Jancsika, a tanár Jankó)

(A Jancsikát játszó gyerek ne kapcsolódjon be a csoport ötletrohamába, amikor azt járják körül, miért csak egy pokrócot adott Jancsika János bácsinak, hisz ő tudja a mesei választ !)

APA: - No, mi van a nagyapáddal?

JANCSIKA: - Hát úgy tettem, ahogy maguk mondták.

APA: - Hogy?

JANCSIKA: - Rátettem a pokrócot a hátára, s megmutattam az utat neki, hogy menjen világgá, s többet ne jöjjön haza, mert nincs rá szükségünk.

APA: - Hát akkor ez a pokróc, ami itt van? Miért nem tetted ezt is rá?

JANCSIKA: - Tudja miért nem tettem, édesapám? Eszembe jutott, hogy mikor maguk is úgy megöregszenek, mint ahogy ő van, s utat kell adjak maguknak, akkor én ne kelljen hogy vegyek pokrócot, evvel a pokróccal maga is menjen el.

(Nem szükséges szó szerint megtanulni, a közlések lényege maradjon meg! Az utolsó fél mondat - „... evvel a pokróccal maga is menjen el.” - kellene csupán pontosan ezekkel a szavakkal, az óra ezt követő játéka miatt!)

V É G E